

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra mezinárodních vztahů

Role Světové obchodní organizace v hospodářské krizi

2008-2013

Bakalářská práce

Autor práce: Milan Fiala

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Dc. rer. pol. Michal Parížek, M. Sc., Ph. D.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. července 2018

Milan Fiala

Bibliografický záznam

FIALA, Milan. *Role Světové obchodní organizace v hospodářské krizi 2008-2013*. Praha, 2018. 50 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce Dc. rer. pol. Michal Parížek, M. Sc., Ph. D.

Rozsah práce: 63 206 znaků

Anotace

Světová obchodní organizace (WTO) se dlouhodobě snaží o liberalizaci trhu a o zabraňování nárůstu protekcionismu. Tato bakalářská práce si klade za cíl otestovat vliv WTO, konkrétně pak vliv Mechanismu řešení sporů (DSM), na zabraňování nárůstu protekcionismu v době hospodářské krize z roku 2008. Předpokladem je *deterenční efekt* mechanismu, tj. v případě, že se v daném odvětví odehrává více sporů, pak bude dané odvětví méně náchylné k nárůstu protekcionismu. Druhým cílem je test relativní změny tarifních a netarifních bariér v období hospodářské krize. Očekávám, že netarifní bariéry narůstaly a průměrné tarifní sazby naopak klesaly, přičemž mezi nárůstem netarifních bariér a poklesem tarifních sazeb je předpokládán kompenzační efekt. V případě vysokého nárůstu netarifních bariér v jednom odvětví by mělo dojít k vysokému poklesu průměrných tarifních sazeb. S pomocí metody jednoduché regresní analýzy bylo zjištěno, že mezi počtem sporů v daném odvětví a nárůstem protekcionismu existuje negativní vztah. Rovněž bylo prokázáno, že zatímco netarifní bariéry v průběhu krize rostly, tarifní sazby se trvale snižovaly. Kompenzační efekt u obou bariér prokázán nebyl. Výstup této práce může posloužit v dalším výzkumu mezinárodních ekonomických organizací a jejich vlivu na liberalizaci trhu, případně vlivu na zabraňování protekcionismu v dobách ekonomické recese.

Annotation

The World Trade Organization (WTO) has sought to liberalize the international trade market and prevent the rise of protectionism. This bachelor thesis aims to test the impact of the WTO, in particular the impact of the Dispute Settlement Mechanism (DSM), on preventing the rise of protectionism in the times of economic crisis of 2008. The main assumption is the deterrent effect of the Mechanism, it means the more disputes are there in the concrete sector, the less is the sector susceptible to increased protectionism. The second objective is to test the relative change of tariff and non-tariff barriers in times of economic crisis. I expect that the non-tariff barriers have increased and the average tariff rates have decreased, while the compensatory effect is being predicted between the rise in non-tariff barriers and the decrease in tariff rates. In the case of a high increase in non-tariff barriers in one sector, there should be a sharp decline in average tariff rates. Using a simple regression analysis method, a negative relationship between the number of disputes in the sector and the increase in protectionism has been found.

It was also proved that the non-tariff barriers have grown during the crisis, while tariff rates have continuously declined. The compensatory effect for both barriers was not found. The output of this thesis may be used in further research of international economic organizations and their influence on market liberalization, or in research of their impact on protectionism in the times of economic recession.

Klíčová slova

Světová obchodní organizace (WTO); protekcionismus; mechanismus řešení sporů (DSM); tarifní bariéry; netarifní bariéry; regresní analýza

Keywords

World Trade Organization (WTO); protectionism; dispute settlement mechanism (DSM); tariff barriers; non-tariff barriers; regression analysis

Title

The Role of the World Trade Organization in the Economic Crisis of 2008-2013

Poděkování

Velmi rád bych zde poděkoval vedoucímu práce Michalu Parízkovi, M. Sc., Ph. D. za jeho trpělivý a vstřícný přístup při vedení mé bakalářské práce. Bez jeho cenných rad a věcných připomínek by vznik této práce nebyl možný.

Obsah

OBSAH	1
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	2
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	3
1. ÚVOD	4
2. SVĚTOVÝ BOJ PROTI PROTEKCIONISMU	7
2.1 PROTEKCIONISMUS A GLOBÁLNÍ LIBERALIZACE MEZINÁRODNÍ OBCHODU	7
2.2 MECHANISMY WTO V BOJI PROTI PROTEKCIONISMU	10
2.2.1 <i>Princip posilování transparentnosti a zabraňování protekcionismu</i>	10
2.2.2 <i>Princip stanovení závazných pravidel pro mezinárodní obchod a zabraňování protekcionismu</i>	11
2.3 KONÁNÍ WTO V PRŮBĚHU HOSPODÁŘSKÉ (FINANČNÍ) KRIZE	12
3. TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST	15
3.1 TEORETICKÝ RÁMEC – TEORIE NEOLIBERÁLNÍHO INSTITUCIONALISMU	15
3.2 STANOVENÍ HYPOTÉZ	17
3.3 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	19
3.3.1 <i>Konceptualizace a operacionalizace</i>	19
3.3.2 <i>Sběr dat</i>	20
3.3.3 <i>Použitá metodologie</i>	24
4. ANALYTICKÉ ZÁVĚRY	26
4.1 NÁRŮST PROTEKCIONISMU V JEDNOTLIVÝCH ODVĚTVÍCH PRODUKTŮ DLE HS	26
4.2 VZTAH MEZI NÁRŮSTEM TARIFNÍCH A NETARIFNÍCH BARIÉR	30
5. ZÁVĚR	33
SUMMARY	34
POUŽITÁ LITERATURA	36
TEZE ZÁVĚREČNÉ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	40

Seznam tabulek a grafů

Tabulky:

Tabulka 1: Klasifikace produktů dle harmonizovaného systému, str. 21

Tabulka 2: Souhrnná statistika průměrných tarifních bariér, počtu netarifních bariér a počtu sporů v dané oblasti podle harmonizovaného systému produktů, str. 22

Tabulka 3: Souhrnná statistika průměrných tarifních sazeb a absolutního počtu netarifních bariér seřazené chronologicky od roku 1995 až 2016, str. 23

Tabulka 4: Vývoj netarifních bariér ve vztahu k odvětvím definovaným na základě HS, str. 27

Tabulka 5: Vývoj tarifních bariér ve vztahu k odvětvím definovaným na základě HS, str. 28

Tabulka 6: Shrnutí výstupů regresní analýzy pro první hypotézu, str. 29

Tabulka 7: Relativní změny tarifních a netarifních bariér pro jednotlivá odvětví, str. 31

Tabulka 8: Shrnutí výstupů regresní analýzy pro druhou hypotézu, str. 32

Grafy:

Graf 1: Časový vývoj počtu sporů v DSM týkajících se produktů, str. 14

Graf 2: Vztah mezi počtem sporů a nárůstem absolutního počtu netarifních bariér, str. 29

Graf 3: Vztah mezi počtem sporů a poklesem průměrných tarifních sazeb, str. 29

Graf 4: Vývoj průměrných sazeb tarifních bariér v čase, str. 30

Graf 5: Vývoj absolutního počtu netarifních bariér v čase, str. 30

Seznam použitých zkratek

DSM	Dispute Settlement Mechanism
EU	European Union
G-20	Group of Twenty
GATT	General Agreement on Tarrifs and Trade
GTA	Global Trade Alert
I-TIP	Integrated Trade Intelligence Portal
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
NTBs	Non-tariff barriers
TPRM	Trade Policy Review Mechanism
UN	United Nations
USA	United States of America
WTO	World Trade Organization

1. Úvod

Psal se rok 2008, kdy novinové titulky po celém světě zaplnily informace o globální finanční krizi. Netrvalo dlouho a finanční krize se proměnila v komplexní krizi ekonomickou. Hlavní příčinou globálního ekonomického úpadku byla americká krize s hypotékami. Pro mezinárodní obchod znamená ekonomický úpadek poměrně jasnou hrozbu – státy zavedou ochranná opatření pro domácí ekonomiku a svět se ponoří do spirály protekcionismu.

Světová hospodářská krize znamenala velkou výzvu zejména pro jednu z nejdůležitějších ekonomických organizací současnosti – Světovou obchodní organizaci neboli WTO. Primárním posláním WTO je posilování liberalizace mezinárodního obchodu, tedy v opačné logice boj proti protekcionismu. Nárůst protekcionismu nehrozí tolik v době ekonomické prosperity, jako spíše v dobách hospodářské recese. WTO tedy od svého založení v roce 1995 nestála před náročnější zkouškou.

Svět byl znepokojen zejména kvůli zkušenostem z předchozích ekonomických krizí, konkrétně tedy z Velké deprese 20. a 30. let a ekonomické krize ze 70. let minulého století. V obou dvou momentech došlo k výrazné stagnaci hospodářství a omezení mezinárodního obchodu. V případě nejnovější krize z roku 2008 hrál významnou roli jeden důležitý prvek, který v případě předchozích krizí, zejména Velké deprese z 20. a 30. let, nebyl na poli mezinárodních vztahů vůbec signifikantní. Většina odborníků na téma mezinárodních ekonomických vztahů se shoduje na tom, že důvodem, proč neměla současná krize mnohem ničivější následky a proč se do velké míry podařilo zabránit prudkému nárůstu protekcionismu, byl nynější institucionalizovaný systém mezinárodních ekonomických vztahů (např. Baccini, Kim 2012; Drezner 2015; Milner 2013; Narlikar, Dauton, Stern 2012). Právě mezinárodní ekonomické instituce tedy měly být tím rozhodujícím jazýčkem na vahách, který dokázal zmírnit ty nejčernější prognózy. Tento argument vychází primárně z teorie neoliberálního institucionalismu. Podle Roberta O. Keohaneho (1984) je nedůvěra a nedostatek transparentnosti hlavním problémem v mezinárodní spolupráci. Mezinárodní instituce jsou přitom prostředkem, který má tyto nedostatky překlenout. Jak konkrétně tedy WTO pomohla v boji proti protekcionismu během hospodářské krize?

Světová obchodní organizace má ve zkratce dva základní nástroje, kterými může bojovat proti protekcionismu, a sice vytváření pravidel mezinárodního obchodu společně s jejich následným vymáháním (nejčastěji pomocí Mechanismu řešení sporů, DSM) a monitoring trhu společně

s obchodními politikami (s tím souvisí princip posilování důvěryhodnosti mezi členskými státy). Cílem práce je verifikovat, zda je WTO v boji proti protekcionismu úspěšná. Verifikace je dosaženo pomocí testování argumentu, že Mechanismus řešení sporů WTO pomáhá zabránit nárůstu protekcionismu. V současné době převládá na poli mezinárodní ekonomie argument, že státy v rámci ochranné politiky upřednostňují netarifní bariéry trhu před tarifními sazbami (cly). Druhotným cílem práce je proto nalézt a empiricky vyjádřit vztah mezi dvěma základními složkami protekcionismu, sice tarifními sazbami a netarifními bariérami.

Analýza bude tedy spočívat v tom, jakým způsobem přispěla Světová obchodní organizace k řešení hospodářské krize z roku 2008. Největší zátěž představuje pro organizace typu WTO a její mechanismy ekonomická krize, proto jsem si pro analýzu vybral právě toto období. Přidanou hodnotu práce shledávám především v analýze konkrétního nástroje WTO v boji proti protekcionismu na bázi produktových skupin. Pomocí jednoduché regrese se pokusím zjistit, zda existuje vztah mezi počtem sporů a procentuální změnou tarifních a netarifních bariér v jednotlivých odvětvích (produktových skupinách). Pokud existuje negativní vztah, pak se dá předpokládat, že Mechanismus řešení sporů působí na členské státy tzv. *deterenčním efektem*, tj. pokud se v odvětví vyskytuje více sporů, pak budou státy zdrženlivější v zavádění nových bariér, a naopak svolnější k odstraňování bariér stávajících. Jako dvě období, která budu srovnávat, jsem stanovil periodu 2002-2007 a 2008-2013, tedy období před krizí a období krize.

Pomocí regresní analýzy jsem ověřil, že skutečně existuje negativní vztah mezi *počtem sporů a relativní změnou absolutního počtu netarifních bariér* stejně jako vztah mezi *počtem sporů a relativní změnou průměrných tarifních sazeb*. Pokud se tedy v daném odvětví řeší více sporů, pak dochází k menšímu procentuálnímu nárůstu netarifních bariér a většímu poklesu průměrných tarifů. Zajímavým zůstává i fakt, že ve všech produktových odvětvích došlo k relativnímu nárůstu netarifních bariér a k relativnímu poklesu tarifních sazeb (s výjimkou jednoho odvětví, kde průměrné tarify zůstaly beze změny).

V případě druhého argumentu bude následovat test změny tarifních a netarifních bariér v čase. Ten bude spočívat na bázi prosté deskripce vývoje absolutního počtu netarifních bariér a průměrných sazeb tarifních bariér v globálním měřítku. Abych validitu argumentu ještě posílil, provedu test relativních změn tarifních a netarifních bariér na bázi jednotlivých odvětví ve dvou výše definovaných obdobích. Tento test bude opět spočívat v jednoduché regresní analýze. Pokud se prokáže negativní vztah mezi dvěma proměnnými, pak můžeme tvrdit, že mezi tarifními a

netarifními bariérami dochází ke *kompensačnímu efektu*. Čím více se v jednom odvětví zvýší počet NTBs, tím více se sníží průměrná tarifní sazba.

Na poli mezinárodního obchodu můžeme pozorovat trvalý pokles tarifních sazeb. Tento pokles nebyl narušen ani v průběhu hospodářské krize z roku 2008. Krize tedy nezasáhla mezinárodní obchod tolik jako Velká deprese. Zatímco tarifní sazby od začátku tisíciletí trvale klesají, počet netarifních bariér naopak stoupá. Vztah mezi relativním nárůstem netarifních bariér a relativním poklesem tarifních bariér ovšem nalezen nebyl. *Kompensační efekt* se tedy neprokázal.

Oproti původnímu projektu byla změněna zejména metodologie pro testování obou hypotéz. Pro první hypotézu byla použita čistě metoda regresní analýzy, pro hypotézu druhou pak kombinace deskriptivní statistiky a regresní analýzy, což nebylo v projektu zamýšleno. Druhá hypotéza obsahuje taktéž konkrétní test její validity a pokus o prokázání *kompensačního efektu* pomocí regresní analýzy, což v teziách bakalářské práce taktéž nebylo předpokládáno. Změnil se i předpokládaný zdroj dat. Zatímco v projektu jsem očekával využívání dat zejména z databází WTO, OECD či GTA (Global Trade Alert), nakonec jsem čerpal pouze data Světové obchodní organizace a Světové banky.

Práce je rozčleněna do tří velkých kapitol. První kapitola se věnuje popisu problematiky a přehledu dostupné literatury o vlivu mezinárodních ekonomických organizací na protekcionismus. Zvláštní pozornost je přitom věnována dvěma principům WTO v boji proti protekcionismu – Mechanismu řešení sporů a Mechanismu přezkoumávání obchodní politiky. Druhá kapitola představuje teoretická a metodologická východiska práce. Výzkum je zasazen do teorie neoliberálního institucionalismu. Ve třetí kapitole jsou pak konkrétní výsledky výzkumu a jejich interpretace.

Klíčovou myšlenkou práce, kterou se mi podařilo pomocí regresní analýzy dokázat, je tedy *deterenční efekt* Mechanismu řešení sporů. Pokud je v daném odvětví více sporů, pak jsou státy zdrženlivější v aplikaci dalších bariér trhu, které by vedly k hlubší ochranné politice. Naopak *kompensační efekt* mezi tarifními a netarifními bariérami se mi plně prokázat nepodařilo, ačkoli na základě dat bylo potvrzeno, že průměrné tarifní sazby trvale klesají, a to dokonce i v dobách hospodářské krize, zatímco absolutní počet netarifních bariér trvale stoupá.

2. Světový boj proti protekcionismu

V rámci této kapitoly hodlám zpracovat současné poznání tématu protekcionismu ve vztahu k mezinárodním ekonomickým institucím, konkrétně pak ve vztahu k WTO. Shrnu taktéž nástroje WTO v boji proti protekcionismu a konkrétní kroky, které WTO podnikla v době ekonomické krize 2008.

2.1 Protekcionismus a globální liberalizace mezinárodní obchodu

Protekcionismus znamená takový druh politiky, která chrání domácí průmysl proti konkurenčním subjektům ze zahraničí. Pro zavedení protekcionistických opatření je poměrně značené množství politických, ekonomických i sociálních důvodů. Mezi ty nejčastější patří kupříkladu snaha o ochranu domácích pracovních míst, snižování obchodního deficitu, snaha vyhnout se nepříznivým důsledkům na distribuci domácích příjmů, národní obrana a bezpečnost či úmyslné a účelné zvýhodňování domácí výroby (Eicher, Mutti, Turnovsky 2009, s. 184). Protekcionismus jako takový pak podporuje zejména ekonomický úpadek, hospodářská deprese, nestabilita a nárůst zahraniční konkurence či úpadek světového ekonomického hegemonu (Milner 1989, s. 4). Protekcionismus zároveň velmi často přichází společně s vysokou nezaměstnaností či nedostatečně využitou domácí výrobní kapacitou (Milner 1989, s. 5).

Zatímco mezivládní instituce se snaží o co největší liberalizaci trhu, národní vlády často usilují o ochranu svých výrobků. Steve Suranovic (2010, s. 11) vnímá protekcionismus jako přímý opak volného trhu, ve zkratce tedy jakékoli zvýšení cel. Tarifní sazby považuje za nejsnadnější způsob, jak chránit domácí ekonomiku, a zároveň za nejjednodušší a často rozšířený způsob, jak měřit protekcionismus (Suranovic 2010, s. 13). Mimo tarify existují i jiné tržní překážky, a sice takzvané netarifní bariéry na trhu. Právě NTBs jsou často mnohem silnější bariérou než samotná cla. Steve Suranovic (2010, s. 15) doporučuje proto obecně definovat protekcionismus jako způsob, kterým národní obchodní politika ovlivňuje tok zboží a služeb mezi státem a ostatními aktéry v mezinárodních vztazích. Velký teoretik a obhájce volného trhu Jagdish Bhagwati definuje protekcionismus jako soubor opatření, která vede ke znevýhodnění zahraničních produktů či služeb, ať už na tarifní (cla) případně na netarifní bázi (Bhagwati 1988). Pohled Jagdishe Bhagwatiho budu brát jako výchozí pro další potřeby výzkumu. Často

totiž dochází ke zjednodušenému nazírání na protekcionismus jako takový, a sice že hlavní složkou je zvyšování cel.

Zobecněné teoretické nazírání na protekcionismus jako na aplikaci cla na daný produkt či skupinu produktů má ovšem své reálné základy v liberalizaci mezinárodního obchodu v průběhu minulého století. Po skončení Druhé světové války je uzavřena Dohoda o clech a obchodu, známá především pod zkratkou GATT. Hlavním cílem Dohody bylo „*snižování tarifních i jiných tržních bariér a eliminace diskriminačního zacházení v rámci mezinárodního obchodu.*“ GATT sice proklamuje snahu o snížení všech tržních bariér, nicméně ve skutečnosti se liberalizace týkala převážně tarifních sazeb. Všechny globální snahy o liberalizaci mezinárodního obchodu v průběhu minulého století se soustředily primárně na snižování tarifních bariér (Bhagwati 1988). Kupříkladu mezi ženevským kolem vyjednávání z roku 1947 a tokijským kolem vyjednávání z roku 1979 v rámci GATT, což je jen něco málo přes 30 let, snížily Spojené státy americké průměrná cla na importované zboží o 92 % (Bhagwati 1988, s. 3).

Dohoda o clech a obchodu konstituovala základní principy mezinárodního obchodu. Článek 1 dohody kupříkladu ustanovil doložku nejvyšších výhod (*most favoured nation*) jako obecně platný princip aplikovatelný pro drtivou většinu případů (GATT 1947).¹ Dle článku 3 pak bylo definováno zacházení se zahraničními výrobky. Pokud se zahraniční produkt dostal legální cestou na území signatářského státu GATT, pak s ním je nutno zacházet podle nediskriminačních principů, tj. stejně jako s produkty tuzemskými (tamtéž). Nutno podotknout, že velké množství principů bylo v určité míře v mezinárodním obchodě dodržováno, GATT je nicméně poprvé přinesl do smluvní podoby.

Dohoda rovněž obsahovala i apel na participující státy, aby využívaly cla jako jediný prostředek pro regulování volného obchodu, tudíž aby se ve prospěch vyšší transparentnosti mezinárodního obchodu omezilo používání netarifních bariér (Eicher, Mutti, Turnovsky 2009, s. 278). Tento princip, jakkoli bohužel, nebyl ovšem kvůli nedostatečné vymahatelnosti příliš dodržován.

Poválečný systém mezinárodních ekonomických vztahů zažil první velkou zkoušku v průběhu 70. let minulého století. V té době naplno vypukla globální ekonomická recese zapříčiněna ropnou krizí a s ní spojenou dlouhodobou stagflací, která vyústila v nárůst protekcionistických

¹ Výjimku tvoří například vytvoření celní unie mezi skupinou států (Eicher, Mutti, Turnovsky 2009, s. 277).

politik, zejména pak v prudký nárůst netarifních bariér trhu (Bhagwati 1988). Státy začaly vedle cel nově využívat plošné zavádění NTBs pro regulaci importu. Na celkový nárůst protekcionismu měly netarifní bariéry jen malý dopad, hlavní složkou regulace importu zůstávala stále cla (Milner 1989, s. 11). Netarifní bariéry navíc nebyly natolik restriktivní, jako je tomu kupříkladu dnes.

Právě 70. léta minulého století byla poměrně hezkým příkladem nárůstu protekcionismu v době ekonomické recese. Helen Milner (1989) porovnává ve své knize *Resisting Protectionism: Global Industries and the Politics of International Trade* období 70. let s obdobím Velké hospodářské krize. Dle Milner byl nárůst protekcionismu ve 20. a 70. letech minulého století dost obdobný, a to především kvůli dvěma faktorům; kvůli ekonomické krizi, která tehdy kulminovala, a kvůli úpadku globálního ekonomického hegemonu (Milner 1989, s. 4; Milner 2013, s. 732). Zejména u druhého faktoru srovnává erozi britského panství na počátku 20. století a úpadek globální ekonomické moci Spojených států amerických v 70. letech (tamtéž).

V případě netarifních bariér se nejčastěji se operuje s následujícími netarifními překážkami: kvantitativní omezení obchodu, administrativní překážky v rámci pohybu zboží přes hraniční přechody, subvence a investiční opatření, dočasné překážky obchodu a technické bariéry (Karlás 2015, s. 245). Jagdish Bhagwati (1988, s. 43) považuje netarifní bariéry za druh *administrativního protekcionismu*, neboť „většinou neznamenají přímé legislativní akty vedoucí k protekcionismu.“ Zároveň ovšem připouští, že implicitní či explicitní legální rámec je i pro administrativní protekcionismus jako takový nutný (tamtéž). Netarifní bariéry jsou dnes přitom často důležitější než tarifní. Bývá odhadováno, že se přímo či nepřímo dotýkají až 30 % globálního importu (Milner 2013, s. 723).

Velmi častým problémem, se kterým se teoretici protekcionismu často setkávali, je způsob kvantifikace protekcionismu, tedy metodologický způsob, jakým měřit společně tarifní i netarifní bariéry v rámci jednotného indexu. Jedním takovým je i koncept indexu tržní restrikce, tzv. *Trade Restrictiveness Index*. Právě tento koncept se snaží zevšeobecnit a zároveň kvantifikovat dopady tarifních a netarifních bariér do jednotného indexu (Anderson 1994; Anderson 2005). Trade Restrictiveness Index měří restriktivnost obchodní politiky napříč státy a času. Je-li kupříkladu trh omezen jen pomocí tarifních bariér, pak se TRI rovná jednotné tarifní sazbě, která odpovídá ekvivalentu prosperity v původní celní struktuře (Anderson 1994, s. 155). Tento způsob v mé analýze využívat nebudu, neboť k němu nejsou k dispozici relevantní data.

2.2 Mechanismy WTO v boji proti protekcionismu

Hlavními dvěma principy WTO, kterými se organizace snaží bojovat proti protekcionismu, je posilování transparentnosti a stanovení závazných pravidel pro mezinárodní obchod (Eicher, Mutti, Turnovsky 2009; Narlikar, Dauton, Stern 2012; Karlas 2015). Posilování transparentnosti je uskutečňováno pomocí Mechanismu přezkoumávání obchodní politiky (*Trade Policy Review Mechanism*, TPRM), stanovování závazných pravidel (neboli právní rámec organizace) je následně vymáháno pomocí Mechanismu řešení sporů (*Dispute Settlement Mechanism*, DSM). Právě monitoring a následné vynucování pravidel jsou dva základní principy mezinárodní ekonomické instituce v souladu s teorií neoliberálního institucionalismu (Drezner 2015, s. 25).

2.2.1 Princip posilování transparentnosti a zabraňování protekcionismu

Mechanismus přezkoumávání obchodní politiky byl ustanoven v roce 1994 v rámci Marakéřské dohody, která ustanovovala vznik WTO. Podle ní měl Mechanismus zejména „přispívat k tomu, aby všechny členské státy dodržovaly pravidla a dohody...pomocí dosažení větší transparentnosti a lepšího porozumění obchodních politik členských států.“ (WTO 1994, příloha 3). Mechanismus má pak v praktické rovině tři hlavní cíle, a to větší transparentnost národních obchodních politik a jejich větší porozumění, zhodnocení národních obchodních politik a dopad na mezinárodní obchod a celkové zlepšování pravidel v rámci WTO (Karas, Parížek 2016).

TPRM je hlavním instrumentem realizujícím princip posilování transparentnosti. Sice se nejedná o vynucující mechanismus, ovšem informace poskytnuté pomocí TPRM mohou být následně použity v rámci Mechanismu řešení sporů (Narlikar, Dauton, Stern 2012, s. 463).

Vedle TPRM existuje v rámci WTO i monitoring zprostředkovaný Generální radou. Zatímco TPRM sbírá především zprávy od jednotlivých členských států, Generální rada se zaobírá notifikacemi států ohledně nových regulačních opatření (Karas 2015, s. 253). V rámci obou dvou monitoringů pak dochází k následnému posuzování regulací a obchodních politik (Karas 2015, s. 253; Karlas, Parížek 2016, s. 33). Právě posuzování a nedostatečná analýza dat bývá WTO často vyčítána.

Kromě monitoringu obchodních politik jednotlivých států poskytuje Mechanismus i celkový monitoring vývoje prostředí mezinárodního obchodu. Zejména od roku 2009 je tento monitoring vydáván na pravidelné bázi a jedná se tak o jeden z mediálně nejviditelnějších výstupů z dílny WTO (Narlikar, Dauton, Stern 2012, s. 476).²

TPRM čelí ovšem taktéž kritice, především kvůli své nedostatečné důslednosti. Hlavní kritika směřuje především na absenci hlubší analýzy dat a na nedostatečnou kalkulaci nákladů ochranné politiky, tj. kdo díky konkrétnímu opatření ztrácí a kdo naopak získává (Narlikar, Dauton, Stern 2012, s. 482).

2.2.2 Princip stanovení závazných pravidel pro mezinárodní obchod a zabraňování protekcionismu

Stanovení závazných pravidel WTO zajišťuje především právní rámec organizace. Základem je Dohoda o vytvoření Světové obchodní organizace, jež byla přijata na závěr uruguayského kola vyjednávání roku 1994 (WTO 1994). Důležité jsou především čtyři přílohy Dohody: první příloha upravující obchod se zbožím (GATT a další), obchod se službami a ochranu práv k duševnímu vlastnictví; druhá příloha ohledně řešení sporů v rámci organizace; třetí příloha o monitorování národních obchodních politik; a konečně čtvrtá příloha ohledně plurilaterálních dohod (Karlas 2015, s. 220).

Je pochopitelně otázkou, zda je legalizace principů mezinárodního obchodu skutečně natolik efektivním způsobem k dosažení co nejmenších tržních bariér. Goldstein a Martin (2000) podrobně zkoumají vztah mezi mezinárodním legislativním rámcem a trhem. Podle nich nemusí větší legalizace nutně znamenat otevřenější trh. Legalizace jako taková sice liberalizaci mezinárodního obchodu neohrožuje, může ovšem vést z důvodu větší transparentnosti pravidel a principů k vyšší mobilizaci domácích protekcionistických skupin (Goldstein, Martin 2000, s. 630). Faktem je, že současná podoba WTO je mnohem více legalizovaná a formalizovaná než její předchůdce GATT (Eicher, Mutti, Turnovsky 2009).

Světová obchodní organizace se mimo stanovení závazných pravidel věnuje zároveň i jejich vynucování. Pro tento účel existuje v rámci organizace vysoce formalizovaný Mechanismus

² Sekretariát organizace rozhodl o pravidelné publikaci právě na základě světové ekonomické krize. Monitoring měl obsahovat soupis všech hlavních opatření, která bránila volnému obchodu (Narlikar, Dauton, Stern 2012, s. 476).

řešení sporů (DSM), který případné vynucování pravidel zajišťuje. Mechanismus je jedním z nejvíce legalizovaných světových mechanismů (Narlikar, Dauton, Stern 2012, s. 485). Je to právě tento Mechanismus, který často brání přijetí nových obchodních dohod v rámci WTO z důvodu značných obav členských států z případných budoucích právních konsekvencí. Tento faktor je jedním z důvodů dlouhého trvání vyjednávacích kol ve Světové obchodní organizaci (Goldstein, Martin 2000; Davis 2011; Narlikar, Dauton, Stern 2012).

Hlavní funkce, kterou Mechanismus řešení sporů plní, je „*podle interpretace Bernarda Hoekmana a Michela Kosteckého snižování nejistoty ohledně obsahu uzavřených dohod... a s tím související zabraňování tomu, aby členské státy interpretovaly vágní aspekty dohod takovým způsobem, který vyhovuje jejich jednostranným zájmům.*“ (Karlas 2015, s. 225). Díky rozřešení sporů mezi členskými státy taktéž vytváří důležité precedenty v mezinárodní obchodní politice (Narlikar, Dauton, Stern 2012, s. 487).

Velká část sporů v rámci DSM se vyřeší na bázi bilaterálních konzultací, což je první stupeň sporu. Pokud konzultace nevedou k akceptovatelnému výsledku pro obě strany, pak dochází na sestavení panelu složeného z odborníků, jenž následně vypracuje svou zprávu (Narlikar, Dauton, Stern 2012, s. 486). Pokud se jedné ze stran sporů výsledek panelu nelíbí, zůstává samozřejmě možnost využít přezkum zprávy v rámci Odvolacího tělesa (Karlas 2015, s. 225).

Právě DSM je předmětem výzkumné části této práce. Předpokládám silný *deterenční efekt* Mechanismu ve vztahu k nárůstu protekcionismu. V odvětvích, kde se v rámci DSM odehrává více sporů, by mělo docházet k nižším nárůstům, případně vyšším poklesům protekcionismu. Pokud je v daném odvětví více sporů, pak se můžeme domnívat, že členské státy budou mít mnohem větší strach z případné retaliace ostatních členů pomocí DSM.

2.3 Konání WTO v průběhu hospodářské (finanční) krize

Finanční krize, která se naplno rozhořela v roce 2008, a jejímž jedním z nejviditelnějších důsledků byl krach americké banky Lehman Brothers, je globálně považována za nejkrizovější ekonomické období od dob Velké hospodářské recese z 20. let (Appelbaum, Batt 2014, s. 93-126). Krize se totiž velmi rychle rozšířila z finančního sektoru do dalších odvětví ekonomiky a do velké míry ovlivnila celý mezinárodní obchod. Velmi často se navíc hovoří o tom, že krize mohla být ještě mnohonásobně horší nebýt propojeného a institucionalizovaného mezinárodního ekonomického systému (Drezner 2015). Mezinárodní ekonomické organizace

dokázaly díky své informativní funkci rozmělnit narůstající nejistotu mezi státy, které by se jinak s vysokou pravděpodobností odhodlaly k aplikaci protekcionistických politik (Baccini, Kim 2012; Milner 2013). Dle Bacciniho a Kim (2012, s. 395) se tedy podařilo zabránit nárůstu protekcionismu právě díky těmto organizacím, zejména díky WTO. Protekcionismus sice stoupl, nicméně ne o tolik, jak se na počátku všeobecně předpokládalo.

Jelikož je WTO mezivládní organizací, jsou její prostředky v boji proti protekcionismu značně omezené. Z hlediska neoliberálního institucionalismu má WTO celkem dvě možnosti, jak na danou situaci reagovat – monitoring a vynucování stanovených pravidel.

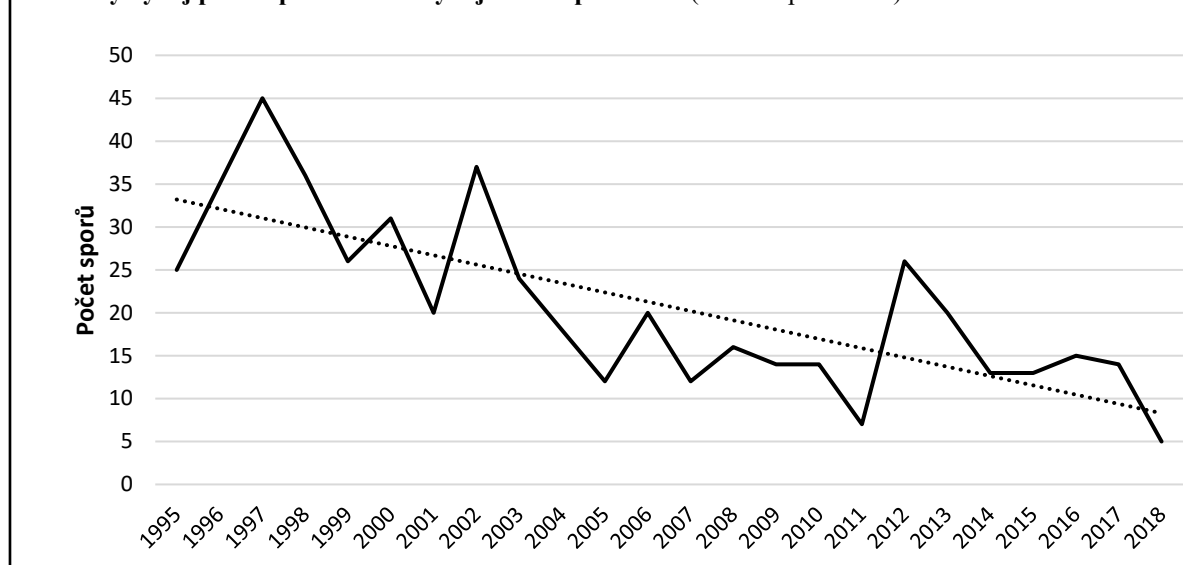
Nejen WTO se ovšem podílela pomocí svých mechanismů na pokusech o zabránění nárůstu protekcionismu. Kupříkladu státy v rámci skupiny G-20 se v listopadu 2008 veřejně zavázaly k tomu, že udělají maximum pro nenavyšování obchodních bariér (Baccini, Kim 2008, s. 372). Summit G-20 z roku 2008 ve Washingtonu byl zaměřen prakticky jen na řešení finanční krize a deklarace G-20 se týkala jen řešení globální ekonomické situace. Deklarace mimo jiné zmiňovala, že *„v průběhu dalších 12 měsíců se účastníci summitu zdrží ve vytváření nových bariér pro investice či obchod se zbožím a službami, ukládání nových vývozních omezení nebo provádění opatření nekonzistentních s pravidly a principy Světové obchodní organizace (WTO) na podporu vývozu.“* (G-20 2008, s. 4). Ekonomické organizace, mezi kterými pochopitelně WTO figurovala, následně začaly v intenzivním monitoringu obchodních a investičních aktivit jednotlivých států a zároveň byly výstupy reportovány veřejně (Baccini, Kim 2008, s. 372).

Nejviditelnějším promítnutím krize do stanovování závazných obchodních pravidel v rámci WTO byl kolaps vyjednávacího kola z Dohá. Právě roku 2008 mohlo být dosaženo konsenzu ohledně průmyslových a zemědělských produktů. V důsledku hospodářské krize a odlišným prioritám v mezinárodním obchodě ovšem jednání opět ztroskotala (Drezner 2015, s. 29).

WTO předpovídala pokles globálního exportu od 9 %, což měl být největší pokles od dob Druhé světové války (WTO 2009). V porovnání s Velkou depresí z roku 1929 došlo až ke dvojnásobnému poklesu průmyslové produkce a obchodních toků v mezinárodním prostředí. Oproti Velké krizi z 20. let se ovšem světová ekonomika dokázala zotavit mnohonásobně rychleji. Hlavním rozdílem mezi těmito dvěma obdobími je přitom především silně formalizované a institucionalizované mezinárodní prostředí, včetně mezinárodních organizací (Drezner 2015, s. 32).

Graf 1

Časový vývoj počtů sporů v DSM týkajících se produktů (vlastní zpracování)

Na počátku krize se USA, EU i Čína nechaly vtáhnout do značně rozsáhlých sporů ohledně pneumatik, oceli a solárních panelů (Narlikar, Dauton, Stern 2012, s. 485). Z kvantitativního pohledu ovšem k výraznému navýšení počtu sporů v rámci DSM nedošlo. Z grafu 1 vyplývá, že počet sporů, které se týkají produktů, vykazuje dlouhodobě klesající tendenci.³

³ Počet sporů týkající se produktů (tedy v rámci smlouvy GATT) jsem zvolil především proto, že jsou součástí dalšího výzkumu. Spory ohledně služeb či duševního vlastnictví nejsou předmětem výzkumu.

3. Teoreticko-metodologická část

V rámci této kapitoly bych rád stanovil základní teoretický rámec, určil konkrétní hypotézy a popsal metodologii práce, včetně konceptualizace a operacionalizace proměnných.

3.1 Teoretický rámec – teorie neoliberálního institucionalismu

Základním teoretickým východiskem práce je neoliberální institucionalismus, tedy teorie vycházející z liberalismu, která se plně rozvinula v 80. a 90. letech minulého století. Koncept neoliberálního institucionalismu představil zejména Robert O. Keohane ve svém díle *After Hegemony* (Keohane 1984). O neoliberálním institucionalismu jako takovém má smysl hovořit až v období po skončení Druhé světové války, tedy v období, kdy došlo k výrazným změnám v mezinárodním prostředí zejména díky vzniku nových mezinárodních organizací jako OSN, Světová Banka, Mezinárodní měnový fond či Evropské společenství. Podle Keohaneho (1984) představují nedůvěra a nedostatek transparentnosti hlavní problémy v mezinárodní spolupráci.

Hlavním východiskem neoliberálního institucionalismu v mezinárodních vztazích je fakt, že existují i nestátní aktéři, kteří přispívají do tvorby mezinárodní politiky. Existence společných zájmů států vede k tomu, že vytvářejí společné mezinárodní instituce (Keohane 1984). Naprosto klíčovým principem neoliberálního institucionalismu je pak pohled na mezinárodní instituce jako na instituce stvořené se zájmem národních států na upevnování jejich vlastních pozic (ekonomických, politických či bezpečnostních) v mezinárodním prostředí (Stein 2008, s. 203).

Smysl mezinárodních organizací spočívá v mediaci ekonomických a politických otázek v mezinárodních vztazích, zároveň by měly posilovat spolupráci a důvěru mezi státy. Právě důvěra (případně transparentnost) je taktéž brána jako jeden z hlavních cílů mezinárodních institucí a prostředek pro dosažení spolupráce v dlouhodobé perspektivě. Mezinárodní organizace by měly neustále usilovat o dostatečnou informativnost a snižování nejistoty mezi státními aktéry (Baccini, Kim 2012; Keohane 1984; Karlas 2007). Aktéři mezinárodní politiky se mohou částečně obávat, že ostatní nebudou dodržovat dohodnuté podmínky jejich vzájemné spolupráce. Probíhá-li kooperace dlouhodobě, pak je možné tyto problémy překlenout (Karas 2007, s. 74).

Další, ovšem neméně důležitou funkcí mezinárodních organizací, je fakt, že tito nestátní aktéři v mezinárodních vztazích pomáhají při vytváření standardů jednání. Mimo to pomáhají mezinárodní organizace i ve snižování transakčních nákladů (Karlas 2007, s. 59).

Robert Keohane, který tuto teorii reprezentuje, se k neoliberálnímu institucionalismu ještě často vracel. Institucionalizace světové politiky vedla dle jeho názoru ke značným vlivům na chování národních vlád (Keohane 2011, s. 2). Státní akce jsou pak do velké míry závislé na převládajících mezinárodních úmluvách, které je ovlivňují. Schopnost státu komunikovat a kooperovat je závislá na uměle vytvořených institucích (tamtéž).

Dle neoliberálně institucionální teorie je hlavním aktérem mezinárodních vztahů stát, který se dle zásad racionálního egoismu snaží, aby mu jeho jednání na poli mezinárodních vztahů přineslo co největší užitek (Karlas 2015). V duchu liberalismu počítá i tato teorie s tvrzením, že v mezinárodních vztazích může v dlouhodobé perspektivě převažovat spolupráce nad konfliktem.

Neoliberální institucionalismus částečně přebírá dva realistické přístupy v mezinárodních vztazích, a sice že mezinárodní prostředí je svým způsobem anarchické a že chování států je určováno pomocí racionální kalkulace jejich vlastních zájmů. Největší rozdíl je pak v tom, jak ono anarchické prostředí změnit. Podle Keohaneho jsou právě mezinárodní instituce schopny změnit a regulovat mezinárodní anarchické prostředí (Keohane, 1984).

Velmi časté je taktéž použití vězňova dilematu v rámci teorie neoliberálního institucionalismu (Karlas 2008; Eicher, Mutti, Turnovsky 2009; Milner 2013). Tomu by v ideálním případě měly mezinárodní organizace zabránit. S tím souvisí taktéž aplikace ricardiánské ekvivalence pro prostředí mezinárodního obchodu: existuje-li absolutně volný trh, pak z něj mohou těžit všichni aktéři bez výjimek. Pokud ovšem jeden z aktérů zavede ve své obchodní politice jednostranné restrikce, pak získá pochopitelně ještě více. V případě, že dojde k restrikcím na multilaterální bázi, všichni ztrácejí (Eicher, Mutti, Turnovsky 2009; s. 275). Ideální model multilaterální ekonomické spolupráce by tedy měl být založen především na reciprocitě (pokud stát A sníží tarifní bariéry, měl by to samé udělat i stát B) a nediskriminaci, tedy na rovném zacházení se všemi aktéry (tamtéž).

Pokud přijmeme hlavní teze neoliberálního institucionalismu, tedy že mezinárodní instituce jsou klíčovým prvkem pro vyjednávání a spolupráci mezi státy, pak se dá předpokládat, že Světová obchodní organizace bojuje úspěšně proti rizikům protekcionismu, jenž bývá často v

přímém rozporu s uvedenou teorií. V průběhu každé výraznější ekonomické krize panuje totiž poměrně velké riziko, že se spirála protekcionismu nepodaří zabránit.

Problematikou zabraňování protekcionismu v době hospodářských krizí pomocí mezinárodních ekonomických institucí se v díle *Preventing protectionism: international institutions and trade policy* zabývali autoři Leonardo Baccini a Soo Yeon Kim. Dle autorů sice protekcionismus během světové hospodářské krize narostl, nicméně mnohem méně, než se původně očekávalo (Baccini, Kim 2012, s. 395). Současná hustá síť mezinárodních organizací, která do velké míry určuje soudobé mezinárodní uspořádání, výrazně snižuje nejistotu mezi státy. (tamtéž)

Pro mezinárodní (ekonomické) instituce je taktéž důležitý tzv. *lock-in efekt*. Pokud stát do organizace jednou přistoupí a zároveň přijme její politiku, je poměrně těžké stanovené směřování zvrátit. Mezinárodní organizace tedy státy, i když mnohdy nepřímou, v jejich konání značně omezují (Baccini, Kim 2012, s. 375).

3.2 Stanovení hypotéz

Z výše uvedeného teoretického rámce vyplývá tedy základní výzkumná otázka mé práce: *Bojuje WTO pomocí svých nástrojů, konkrétně pak pomocí Mechanismu řešení sporů (DSM), proti protekcionismu účinně?*

Abych mohl výzkumnou otázku ověřit či vyvrátit, je třeba si ji rozdělit do konkrétních testovatelných hypotéz. Prvně tedy předpokládám, že *Světová obchodní organizace je v boji proti protekcionismu alespoň do nějaké míry úspěšná, konkrétně pak pomocí Mechanismu řešení sporů*. Abych mohl relevantně posoudit úspěšnost Mechanismu řešení sporů v boji proti protekcionismu, využiji analýzu jednotlivých odvětví a celkový počet sporů v nich.

H₁: V rámci Mechanismu řešení sporů Světové obchodní organizace platí, že odvětví, kde se odehrává více sporů, jsou méně náchylná k nárůstu protekcionismu.

Čistě z intuitivního hlediska vyplývá, že odvětví, ve kterém je více tarifních či netarifních bariér, bude kvůli větší četnosti obou proměnných více potenciálních sporů. Kupříkladu

v případě velkého počtu netarifních bariér v jedné oblasti lze předpokládat, že velká část z těchto bariér může být předmětem sporu v rámci DSM. Spory v rámci WTO slouží jako nástroj pro státy, aby se mohly domoci svých práv na základě uzavřených dohod.

V rámci mé analýzy naopak předpokládám, že v případě sporů existuje určitý *deterenční efekt*. Dle podobného efektu odstrašení by mělo dojít k tomu, že pokud se v dané oblasti bude vyskytovat mnoho sporů, budou státy opatrnější v zavádění nových obchodních bariér, které by se potenciálně mohly stát předmětem sporů dalších. Předpokládám, že v odvětvích, kde je WTO v rámci Mechanismu řešení sporů neaktivnější, bude u státních aktérů docházet ke strachu z retaliace od ostatních subjektů. Z důvodu podobné obavy pak bude docházet k menším nárůstům, případně k větším poklesům tarifních a netarifních bariér.

Pro co možná nejrealističtější analýzu vztahu mezi počtem sporů a nárůstu protekcionismu v jednotlivých odvětví budu k závislým proměnným přistupovat nikoli jako k absolutnímu počtu, nýbrž jako k relativnímu nárůstu či poklesu mezi dvěma obdobími, a sice období před krizí (2002-2007) a období krize (2008-2013). Očekávám, že mezi dvěma proměnnými bude negativní vztah.

V druhé části výzkumu se zaměřím na problematiku dvou základních složek protekcionismu – tarifních a netarifních bariér. Z důvodu menší transparentnosti netarifních bariér se domnívám, že je státy během světové ekonomické krize upřednostňovaly. Mimo to také opět předpokládám negativní vztah mezi nárůstem netarifních bariér a poklesem tarifních sazeb pro jednotlivá odvětví

H₂: Během světové ekonomické krize státy upřednostňovaly netarifní bariéry trhu před tarifními.

Jádrem testování H₂ bude prostá deskripce trendů vývoje průměrných sazeb tarifních bariér a absolutního počtu netarifních bariér v čase. Validitu druhé hypotézy se následně pokusím podpořit dílčím testem relativních změn tarifních a netarifních bariér na úrovni jednotlivých odvětví. Pomocí tohoto testu se budu snažit zjistit, zda existuje vědomá kompenzace mezi oběma složkami protekcionismu.

Pro potřeby obou hypotéz budu operovat s relativními nárůsty či poklesy tarifních a netarifních bariér.

3.3 Metodologická východiska

3.3.1 Konceptualizace a operacionalizace

V první řadě bych si rád konceptualizoval samotný protekcionismus. Protekcionismus budu vnímat jako soubor tarifních a netarifních opatření. Pro zjednodušení budu pracovat s tarifními a netarifními bariérami výhradně na produkty, nikoli na služby. Jako tarifní bariéry budu pak vnímat aplikovaná cla na základě doložky nejvyšších výhod (most-favoured nation) aplikovaná celosvětově na bázi jednotlivých skupin produktů, nikoli primárně na bázi států. Analýza protekcionismu na úrovni jednotlivých odvětví umožní globálnější pohled na problematiku, než by tomu bylo v případě analýzy na úrovni jednotlivých států. V rámci analytické části pak budu operovat s následujícími netarifními překážkami: *Anti dumping, Countervailing, Quantitative restrictions, Safeguards, Sanitary and Phytosanitary, Special Safeguards, Technical Barriers to Trade, Tariff-rate quotas, Export Subsidies*.⁴

Světová obchodní organizace bojuje proti protekcionismu různými způsoby, přičemž aktivně používá dva hlavní mechanismy – Mechanismus řešení sporů (DSM) a Mechanismus pro posuzování obchodní politiky (TPRM).⁵ V analytické části se zaměřím právě na Mechanismus řešení sporů, přesněji řečeno na konkrétní spory v rámci Mechanismu týkající se produktů.

Pro potřeby první hypotézy je taktéž nutné definovat si pojem *odvětví sporů*, se kterým budu velmi často pracovat. Pod odvětvím rozumím jednotlivou skupinu produktů definovanou na základě harmonizovaného systému produktů.

V případě první hypotézy, sice že „*V rámci Mechanismu řešení sporů Světové obchodní organizace platí, že odvětví, kde se odehrává více sporů, jsou méně náchylné k nárůstu protekcionismu.*“, budu operovat se dvěma proměnnými – nezávislou proměnnou bude pro

⁴ Kvůli více různým možnostem překladu jednotlivých netarifních bariér zachovávám jejich znění v angličtině. Při definování netarifních bariér jsem vycházel z databáze WTO nazvané *Integrated Trade Intelligence Portal* a dostupné pod následujícím odkazem: <http://i-tip.wto.org/>

⁵ Oba dva mechanismy vychází ze dvou základních principů WTO – z právního rámce a jeho následného vynucování, stejně jako z principu informovanosti členských států a vzájemné transparentnosti ve prospěch snižování nejistoty členských zemí.

tento případ počet sporů v dané oblasti definovaných pomocí harmonizovaného systému produktů, závislou proměnnou pak bude představovat procentuální změna tarifních sazeb a netarifních bariér pro danou oblast. Srovnávat budu celkem dvě období, a sice mezi lety 2002 až 2007, což je období před krizí, a mezi lety 2008 až 2013, což je naopak období hospodářské krize.⁶ Celkem tedy provedu v rámci první hypotézy dvě analýzy.

V případě druhé hypotézy, tedy že „*Během světové ekonomické krize státy upřednostňovaly netarifní bariéry trhu před tarifními.*“, budu sledovat trendy vývoje obou dvou složek protekcionismu v čase. V rámci dílčího testu pak budu hledat vztah mezi procentuální změnou tarifních sazeb a netarifních bariér ve výše zmíněných dvou obdobích.

Pro H1 tedy budu operovat s následujícími proměnnými:

- Nezávislá proměnná: počet sporů v dané oblasti definované pomocí harmonizovaného systému produktů
- Závislá proměnná: procentuální změna průměrných tarifních bariér a absolutního počtu netarifních bariér pro jednotlivé oblasti produktů dle HS mezi obdobími 2002-2007 a 2008-2013

Pro dílčí test H2 se jedná o následující proměnné:

- Nezávislá proměnná: procentuální změna průměrných tarifních bariér pro jednotlivé oblasti produktů dle HS mezi obdobími 2002-2007 a 2008-2013
- Závislá proměnná: procentuální změna absolutního počtu netarifních bariér pro jednotlivé oblasti produktů dle HS mezi obdobími 2002-2007 a 2008-2013

3.3.2 Sběr dat

Pro potřeby výzkumu jsem využil celkem tři skupiny dat, a sice seznam sporů v rámci WTO, které jsou klasifikovány na základě harmonizovaného systému produktů do 18 skupin; průměrné sazby tarifních bariér a absolutní počty netarifních bariér seřazené napříč odvětvími

⁶ Dvě vybraná období jsou kvůli dostatečné reprezentativnosti výsledků ve stejné délce.

do jednotlivých let. I v případě tarifních a netarifních bariér jsem použil harmonizovaný systém produktů jako základní klasifikaci.

Celkem jsem analyzoval 499 sporů v rámci DSM.⁷ Vycházel jsem primárně z databáze WTO a bral jsem do úvahy jen ty spory, které se týkaly produktů.⁸ Následně proběhlo kódování sporů do zmiňovaných skupin dle harmonizovaného systému produktů. Z celkového množství 499 sporů se mi podařilo 354 sporů klasifikovat do určité produktové skupiny.

Pracoval jsem primárně s harmonizovaným systémem produktů, konkrétně pak s jeho modifikací z roku 2002, jež obsahuje celkem 21 sekcí (UN Trade Statistics 2016). Pro potřeby výzkumu budu nadále pracovat jen s prvními 18 sekcemi harmonizovaného produktu, neboť pro sekce S19, S20 a S21 nejsou k dispozici data o tarifních a netarifních bariérách.

Tabulka 1

Klasifikace produktů dle harmonizovaného systému (vlastní zpracování na základě dat z webové stránky UN Trade Statistics dostupné na: unstats.un.org)

HS kód	Popis sekce
S01	Live animals and products
S02	Vegetable products
S03	Animal and vegetable fats, oils and waxes
S04	Prepared foodstuff; beverages, spirits, vinegar; tobacco
S05	Mineral products
S06	Products of the chemical and allied industries
S07	Resins, plastics and articles; rubber and articles
S08	Hides, skins and articles; saddlery and travel goods
S09	Wood, cork and articles; basketware
S10	Paper, paperboard and articles
S11	Textiles and articles
S12	Footwear, headgear; feathers, artif. flowers, fans
S13	Articles of stone, plaster; ceramic prod.; glass
S14	Pearls, precious stones and metals; coin
S15	Base metals and articles
S16	Machinery and electrical equipment
S17	Vehicles, aircraft and vessels
S18	Instruments, clocks, recorders and reproducers

⁷ Všechny spory, které se v rámci Mechanismu odehrály, jsou k nalezení pod následujícím odkazem: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm

⁸ Pod výše uvedeným odkazem se nachází seznam sporů v rámci DSM, který již obsahuje sekci se spory týkajících se výhradně produktů. Pro potřeby analýzy jsem pak využil právě jen tyto produktové spory.

Pro potřeby kódování jsem vycházel z předmětu daného sporu, který jsem manuálně zařadil do příslušné kapitoly harmonizovaného systému. Pro následnou verifikaci jsem použil nástroj organizace *United States International Trade Commission*.⁹ Celkem 145 sporů se mi nepodařilo zařadit k žádné kapitole harmonizovaného systému. Z celkového počtu 21 sekcí harmonizovaného systému jsem při kódování využil jen 17 z nich.¹⁰ Do celkového počtu jsem zahrnul i ty spory, které skončily na úrovni bilaterální konzultace.

Průměrné sazby tarifních bariér jsem čerpal z databáze *World Integrated Trade Solution* (WITS), kterou provozuje Světová banka.¹¹ Data o průměrných sazbách tarifních bariér zcela nekorespondují se všemi sekcemi dle harmonizovaného systému, z tohoto důvodu nebudu při výzkumu vývoje tarifních bariér operovat se sekcemi S03, S10, S14 a S18. Pro sekci S06 uváděla Světová banka dvě kategorie, a sice *Fuels* a *Chemicals*. Obě hodnoty budu tedy pro potřeby výzkumu průměrovat. Celkový počet případů se pro tarifní bariéry snížil na číslo n=14.

Tabulka 2

Souhrnná statistika průměrných tarifních bariér, počtu netarifních bariér a počtu sporů v dané oblasti podle harmonizovaného systému produktů (vlastní zpracování)

Číslo sekce dle HS	Celkový počet sporů	Průměr tarifních bariér	Počet netarifních bariér
S01	67	24,11	66364
S02	44	18,45	60914
S03	5	N/A	10659
S04	47	24,48	49972
S05	4	5,14	8890
S06	24	5,97	34773
S07	4	9,42	16404
S08	2	13,38	2078
S09	10	8,02	4940
S10	8	N/A	3466
S11	23	16,44	7095
S12	4	17,2	2199
S13	7	11,04	8809
S14	0	N/A	1355
S15	46	7,59	20434
S16	14	6,26	32007
S17	44	15,27	12141
S18	1	N/A	9693

Poznámky: Data jsou aktuální k roku 2016.

⁹ Příslušný nástroj je dostupný pod následujícím odkazem: <https://its.usitc.gov/>

¹⁰ Pro kapitolu S14 nedošlo k nalezení žádných sporů v rámci Mechanismu, nicméně data o tarifních i netarifních bariérách jsou dostupné. Z toho důvodu budu s kapitolou S14 operovat v následujících fázích výzkumu.

¹¹ Databáze je dostupná pod odkazem <https://wits.worldbank.org/>

Absolutní počty netarifních bariér jsou k dispozici přímo na webových stránkách organizace WTO, konkrétně pak v rámci databáze *Integrated Trade Intelligence Portal (I-TIP)*.¹² V tabulce 3 je zachycen vývoj průměrných tarifních sazeb a zároveň vývoj absolutního počtu netarifních bariér mezi lety 1995 až 2016. Na základě těchto dat lze jednoznačně pozorovat trvalý pokles průměrných tarifních sazeb a zároveň dramatický nárůst absolutního počtu netarifních bariér.

Tabulka 3

Souhrnná statistika průměrných tarifních sazeb a absolutního počtu netarifních bariér seřazené chronologicky od roku 1995 až 2016 (vlastní zpracování)

Rok	Průměrné tarifní bariéry	Absolutní počet netarifních bariér
1995	13,0955152	2316
1996	12,0814839	3002
1997	11,3369858	3882
1998	11,654964	5128
1999	12,1253088	6385
2000	11,0653804	7685
2001	10,667922	8847
2002	11,4218429	10388
2003	10,0780368	11731
2004	9,21552361	13352
2005	9,09648734	14625
2006	8,57651305	16010
2007	8,16607676	17822
2008	8,18198335	19720
2009	7,78019183	21998
2010	7,55627307	24371
2011	7,47635694	26849
2012	7,49498894	29071
2013	7,59047625	31972
2014	7,1671558	34748
2015	7,73246133	40462
2016	7,53895077	43701

Na základě výše uvedených dat je možné pozorovat, že i v průběhu ekonomické krize dochází ke globálnímu snižování průměru tarifních sazeb. Krize tudíž nezopakovala scénář Velké hospodářské krize z 20. a 30. let minulého století, kdy došlo k plošnému a masivnímu navýšení

¹² Databáze je dostupná pod odkazem <http://i-tip.wto.org/>

cel. Tato data podporují argument, že právě WTO a další mezinárodní ekonomické organizace byly jednou z hlavních důvodů toho, proč se krizi na poli mezinárodního obchodu podařilo relativně úspěšně odvrátit (Baccini, Kim, 2008; Drezner 2014). Přidanou hodnotou této práce je detailní analýza relativní změny tarifních a netarifních bariér napříč jednotlivými odvětvími.

3.3.3 Použitá metodologie

Pro ověření mnou stanovených hypotéz předpokládám využití metod regresní analýzy, konkrétně pak lineární regrese. Data budu analyzovat v programu Excel v rámci rozšíření *Analýza dat*. Regresní analýza je velmi vhodnou metodou pro zjištění vztahu mezi dvěma intervalovými proměnnými (Meier et al. 2010, s. 323). Pomocí regresní analýzy budu testovat obě dvě stanovené hypotézy. Regresní přímka je vyjádřena podobně jako lineární funkce, a sice že $Y = \alpha + \beta X + \epsilon$, přičemž Y značí závislou proměnnou, X nezávislou proměnnou, ϵ označuje chybu neboli odchylku očekávaného od skutečného Y , α a β pak koeficienty označující počátek a směrnici regresní přímky (Meier et al. 2010, s. 330).

V případě první hypotézy budu pracovat s nezávislou proměnnou X , která bude představovat počet sporů (dále *dsm_total*), a s dvěma závislými proměnnými Y , které budou představovat procentuální vyjádření změny absolutního počtu netarifních bariér (dále *ntbdiff_perc*) a procentuální vyjádření změny průměrných tarifů (dále *tariffdiff_perc*) v rámci jednotlivých odvětví dle harmonizovaného systému. Se závislými proměnnými budu pracovat odděleně. Pro testování první hypotézy tedy využiji dvě regresní analýzy – pro určení vztahu mezi *dsm_total* a *ntbdiff_perc* a zároveň pro určení vztahu mezi *dsm_total* a *tariffdiff_perc*. Procentuální změna *ntbdiff_perc* a *tariffdiff_perc* je vyjádřena pro dvě období, 2002-2007 a 2008-2013, tedy pro období před krizí a pro období krize. Mezi počtem sporů a relativní změnou tarifních a netarifních bariér očekávám negativní vztah

V případě druhé hypotézy budu analyzovat vztah mezi procentuálními změnami tarifních a netarifních bariér mezi obdobími 2002-2007 a 2008-2013. Prvně předpokládám, že docházelo ke globálnímu nárůstu absolutního počtu netarifních bariér, a naopak ke globálnímu poklesu průměrných sazeb bariér tarifních. Testování tohoto předpokladu bude probíhat na základě deskriptivního sledování vývoje tarifních a netarifních bariér. Následně podrobím hypotézu i dílčímu testu, abych zjistil, zda je mezi tarifními a netarifními sazbami vědomá kompenzace. Opět tedy využiji regresní analýzy, přičemž nezávislá proměnná bude tentokrát *tariffdiff_perc* a závislá proměnná pak *ntbdiff_perc*. Předpokládám, že mezi nárůstem netarifních bariér a

poklesem tarifních sazeb existuje negativní vztah. Závislou proměnou zde představuje procentuální změna netarifních bariér *ntbdiff_perc*, nezávislou proměnou pak procentuální změna tarifních sazeb *tariffdiff_perc*. Pro ověření vztahu mezi dvěma proměnnými předpokládám opětovné využití lineární regrese.

Jsem si samozřejmě plně vědom metodologických limitací a omezení, které má práce obsahuje. Prvně bych rád upozornil na to, že mnou použitá regresní analýza může být zavádějící kvůli nízkému počtu případů ($n=14$ a $n=18$), pro které ji používám. Jedná se o problém se statistickou signifikancí výsledků obou analýz.

Dalším, ovšem neméně důležitým metodologickým problémem, je nedostatečná operacionalizace samotného protekcionismu. Ve své práci jsem nechtěl pracovat s protekcionismem jen jako s průměrnými sazbami tarifních bariér, jelikož tento způsob vyjádření regulace obchodní politiky je v dnešních dnech silně nedostatečný. Jak již bylo popsáno, komplexní vyjádření protekcionismu jedním jediným údajem je velmi komplikované, budu tedy operovat s tarifními a netarifními bariérami zvlášť.

Operacionalizace netarifních bariér do jednotného indexu je taktéž značný metodologický problém. Významný teoretik protekcionismus Jagdish Bhagwati (1988, s. 44) zkoušel kupříkladu stanovit index netarifních bariér trhu jako procento importu do daného státu, které určitým způsobem ovlivňují právě ony netarifní bariéry. Nutno podotknout, že tento konkrétní způsob je pro potřeby tohoto výzkumu nevhodný kvůli nedostatku relevantních dat. Z tohoto důvodu budu považovat všechny jednotky netarifních bariér za rovnocenné a pro následné zpracování budu počítat s jejich absolutním součtem.

4. Analytické závěry

Následující kapitola se bude věnovat konkrétním empirickým zjištěním a následné interpretaci výsledků výzkumu.

4.1 Nárůst protekcionismu v jednotlivých odvětvích produktů dle HS

Pro ověření první hypotézy využívám metody lineární regresní analýzy. *Tabulka 4* obsahuje přehled o vztahu mezi celkovým počtem sporů a vývojem absolutního počtu netarifních bariér v daném odvětví definovaném na základě harmonizovaného systému produktů. Závislá proměnná *ntbdiff_perc* je ve všech případech kladná, což znamená nárůst netarifních bariér napříč všemi odvětvími. Hodnota *ntb_per1* je průměrný absolutní počet NTBs v letech 2002-2007, *ntb_per2* pak pro roky 2008-2013. Hodnota *ntbdiff* reprezentuje rozdíl mezi průměrným počtem netarifních bariér v prvním období a průměrným počtem NTBs v období druhém. Největší absolutní nárůst můžeme pozorovat především u sekce S01 a S02, tedy u živých zvířat a zemědělských produktů. Netarifní bariéry trhu v zemědělství jsou tedy z hlediska absolutního počtu nejrozšířenější. Naopak největší procentuální nárůst netarifních bariér mezi obdobími 2002-2007 a 2008-2013 můžeme pozorovat u sekce S13 (*articles of stone, plaster*) a S16 (*machinery and electrical equipment*), zatímco pro zemědělské sekce S01, S02, při kterých evidujeme absolutní nárůst téměř 2000 jednotek, došlo k průměrnému až podprůměrnému nárůstu v procentuálním vyjádření.

Tabulka 4

Vývoj netarifních bariér ve vztahu k odvětvím definovaným na základě HS (vlastní zpracování)

code	dsm_total	ntb_per1	ntb_per2	ntbdiff	ntbdiff_perc
S01	67	2387,17	4412,83	2025,67	0,85
S02	44	1940,67	3939,83	1999,17	1,03
S03	5	314,67	690,17	375,5	1,19
S04	47	1549,83	3327,17	1777,33	1,15
S05	4	254,17	627,17	373	1,47
S06	24	1031,33	2433,67	1402,33	1,36
S07	4	494	1129,5	635,5	1,29
S08	2	65,83	128,83	63	0,96
S09	10	132,67	362,83	230,17	1,73
S10	8	112,17	228,17	116	1,03
S11	23	235	481,83	246,83	1,05
S12	4	66,17	146,5	80,33	1,21
S13	7	222	639,5	417,5	1,88
S14	0	40,83	74,83	34	0,83
S15	46	735,67	1254,33	518,67	0,71
S16	14	769,83	2296,67	1526,83	1,98
S17	44	376	856,83	480,83	1,28
S18	1	245,5	689,67	444,17	1,81

Tabulka 5 naopak popisuje vztah mezi celkovým počtem sporů a vývojem průměrných sazeb tarifních bariér. Závislá proměnná *tariffdiff_perc* je v tomto případě záporná, což znamená naopak pokles tarifních bariér napříč odvětvími. Až na odvětví reprezentované sekci H08 (*hides, skins and articles*) můžeme pozorovat pokles průměrných tarifních bariér mezi dvěma zvolenými obdobími.

Tabulka 5

Vývoj tarifních bariér ve vztahu k odvětvím definovaným na základě HS (vlastní zpracování)

code	dsm_total	tariff_per1	tariff_per2	tariffdiff	tariffdiff_perc
S01	67	24,45	21,07	-3,37	-0,14
S02	44	19,25	14,86	-4,38	-0,23
S04	47	24,16	20,22	-3,93	-0,16
S05	4	4,84	4,26	-0,58	-0,12
S06	24	6,11	4,75	-1,36	-0,22
S07	4	9,33	8,21	-1,12	-0,12
S08	2	13,40	13,40	0,01	0,00
S09	10	8,33	7,47	-0,86	-0,10
S11	23	17,12	14,91	-2,22	-0,13
S12	4	17,28	16,12	-1,16	-0,07
S13	7	11,28	10,04	-1,24	-0,11
S15	46	7,56	6,58	-0,98	-0,13
S16	14	6,07	5,52	-0,55	-0,09
S17	44	16,29	11,94	-4,35	-0,27

V průběhu času pozorujeme konstantní pokles průměrných tarifních sazeb a konstantní nárůst absolutního počtu netarifních bariér. Toto je důvod, proč aplikuji na obě složky protekcionismu relativní vyjádření změny v rámci jednotlivých odvětví.

Procentuální vyjádření obou závislých proměnných jsem zvolil především kvůli zvýšení validity výsledků testování obou hypotéz. Pokud bych operoval jen s rozdílem absolutního počtu NTBs a rozdílem průměrných tarifních sazeb, pak by byly výsledky do velké míry zkreslené. Největší nárůsty jsou pochopitelně v těch odvětvích, kde je bariér (zejména těch netarifních) nejvíce. Z intuitivního hlediska platí, že pokud se v odvětví vyskytuje velké absolutní množství bariér, pak je odvětví zároveň náchylnější k protekcionismu. Procentuální vyjádření změny tarifních i netarifních bariér nám oba problémy do velké míry eliminuje a zároveň nám umožní vnímat tarifní i netarifní bariéry podobnou optikou.

Tabulka 6 obsahuje shrnutí výstupů obou regresních analýz pro první hypotézu. V modelu jedna je závislou proměnnou procentuální změna tarifních bariér, v modelu dva pak procentuální změna netarifních bariér. V obou případech je nezávislou proměnnou počet sporů v rámci DSM pro jednotlivá odvětví. Model 1 i model 2 shodně poukazují na existenci negativního vztahu mezi oběma proměnnými.

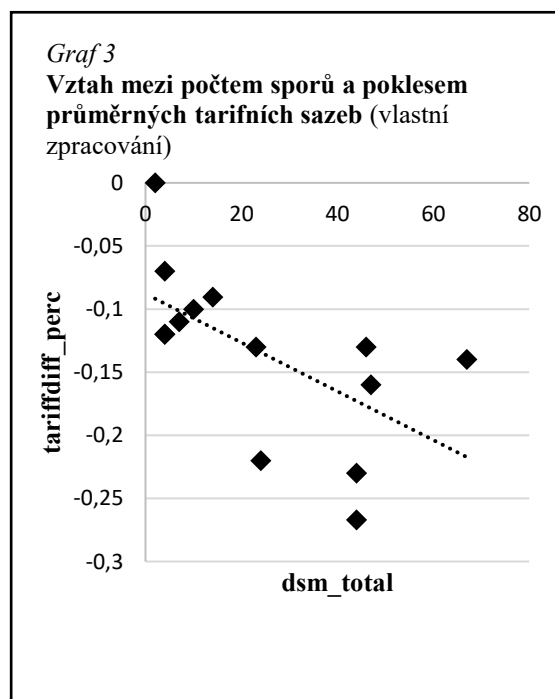
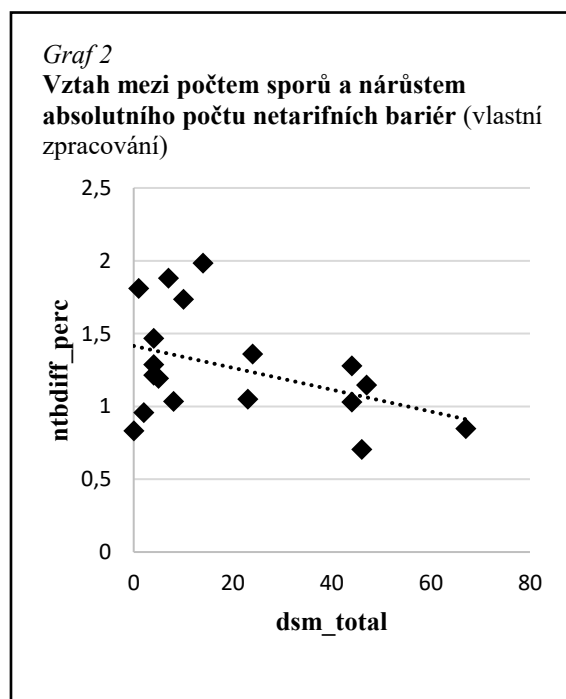
Tabulka 6

Shrnutí výstupů regresní analýzy pro první hypotézu (vlastní zpracování)

Proměnná	Model č. 1	Model č. 2
Počet sporů v daném odvětví dle HS	-0,002** (0,0007)	-0,008* (0,004)
Konstanta	-0,088*** (0,024)	1,415*** (0,116)
Počet případů	14	18
R ²	0,362	0,172

Poznámky: Směrodatná chyba odhadu parametru je uvedena v závorkách; *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.10.

V obou případech je *p-value* nižší než 0.1, což je přijatelná akceptace míry chybovosti a díky čemuž mohou obě dvě analýzy považovat za statisticky významné. Koeficient determinace, vyjádřený pomocí R^2 , je pro procentuální změnu tarifních a netarifních bariér 0,362, respektive 0,172. Z 35 % je tedy procentuální změna tarifních bariér vysvětlena pomocí počtu sporů v daném odvětví. V obou případech je mezi dvěma proměnnými negativní vztah. První analýzu můžeme vyjádřit pomocí lineární funkce $y = -0,002x - 0,088$, druhou pak pomocí $y = -0,008x + 1,415$.

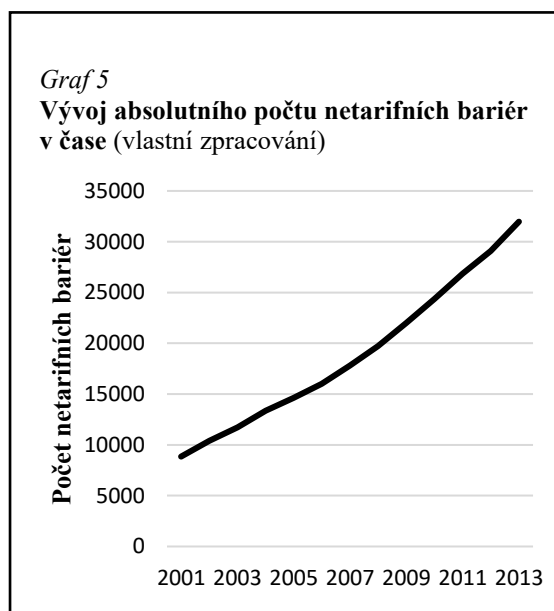
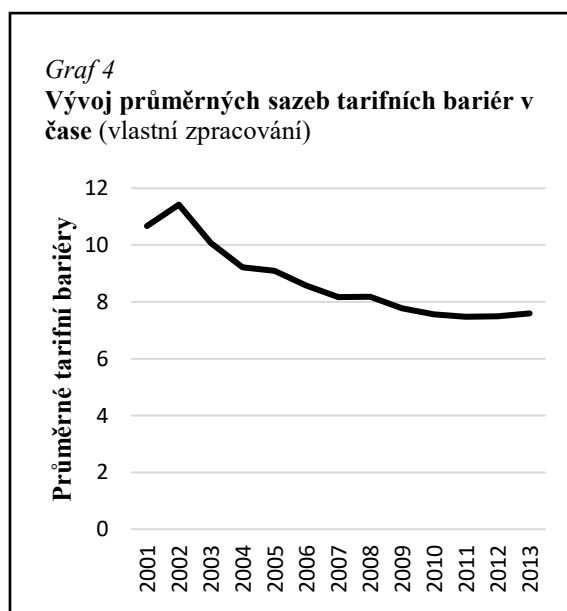

Ambicí výše uvedeného výzkumu není vytvořit statistickou inferenci, nicméně mezi dvěma definovanými proměnnými existuje do jisté míry negativní vztah. Pomocí dvou lineárních regresí jsem dokázal, že mezi počtem sporů v daném odvětví dle harmonizovaného systému a procentuální změnou netarifních i tarifních bariér existuje nepřímá úměra. Pokud se tedy v daném odvětví vyskytovalo více sporů, docházelo mezi lety 2002 a 2013 k menšímu nárůstu protekcionismu.

Na základě výše uvedených výsledků můžeme H_1 považovat za potvrzenou.

4.2 Vztah mezi nárůstem tarifních a netarifních bariér

V období mezi lety 2002 a 2013 opravdu docházelo k nárůstu netarifních bariér a poklesům průměrných tarifních sazeb, jak je možné pozorovat v *grafu 4* a *5*. Průměrná sazba tarifních bariér se s ohledem na agregovanou formu všech odvětví snižovala, zatímco absolutní počet NTBs trvale narůstal. Na základě dat lze taktéž zaujmout stanovisko, že světová hospodářská krize neměla vliv na nárůst NTBs či pokles tarifních bariér.

Mezi tarifními i netarifními bariérami předpokládám *kompensační efekt*, tj. v případě nárůstu netarifních bariér předpokládám podobný pokles tarifních bariér ve stejném poměru (negativní

vztah). Jedná se totiž o dva nástroje, které slouží ke stejnému cíli. Jediný rozdíl mezi nimi je v jejich transparentnosti.¹³

V *tabulce 7* jsou znázorněny procentuální změny tarifních a netarifních bariér. Jediná oblast, kde tarifní sazby nepoklesly, sice sekce S08, je zároveň oblastí, kde byl menší nárůst NTBs. Netarifní bariéry nejvíce narostly v rámci sekcí S09 a S16. V sekci S01, kde byl nárůst NTBs z absolutního hlediska největší, došlo v relativním měřítku k nárůstu jen o 85 %, což je z analyzovaných sekcí druhý nejnižší výsledek.

Tabulka 7

Relativní změny tarifních a netarifních bariér pro jednotlivá odvětví (vlastní zpracování)

Code	tariffdiff_perc	ntbdiff_perc
S01	-0,13824	0,848565
S02	-0,22805	1,030144
S04	-0,16308	1,14679
S05	-0,11983	1,467541
S06	-0,22259	1,359729
S07	-0,12004	1,286437
S08	0	0,956962
S09	-0,10324	1,734925
S11	-0,12909	1,050355
S12	-0,06713	1,214106
S13	-0,10993	1,880631
S15	-0,12963	0,705029
S16	-0,0904	1,98333
S17	-0,2669	1,278812

Tabulka představuje popis regresní analýzy pro ověření *kompensačního efektu*. Pro případ modelu č. 1 je závislou proměnnou procentuální změna netarifních bariér, závislou proměnnou pak procentuální změna bariér tarifních.

¹³ Netarifní bariéry jsou mnohem méně transparentní než tarifní, proto se k nim státy často uchylují.

Tabulka 8

Shrnutí výstupů regresní analýzy pro druhou hypotézu (vlastní zpracování)

Proměnná	Model č. 1
Procentuální změna tarifních bariér	0,534 (1,581)
Konstanta	1,354 (0,238)
Počet případů	14
R ²	0,009

Poznámky: Směrodatná chyba odhadu parametru je uvedena v závorkách; *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.10.

Pro obě proměnné nebyl na základě regresní analýzy nalezen staticky významný vztah. *P-value* v tomto případě dosahuje hodnoty 0.74, což je dostatečně vysoká hodnota pro konstatování absence vztahu mezi dvěma proměnnými.

Na základě výše uvedených výsledků je H₁ částečně potvrzena. V agregované podobě opravdu docházelo k poklesu tarifních sazeb a nárůstu netarifních bariér. Mezi oběma složkami protekcionismu ovšem neexistuje v rámci jednotlivých odvětví *kompensační efekt*.

5. Závěr

Principy a nástroje WTO v boji proti protekcionismu jsou poměrně omezené, stejně jako nástroje a principy všech mezivládních organizací. Tato bakalářská práce nabízí konkrétní empirické posouzení vlivu Mechanismu řešení sporů na globální nárůst protekcionismu v časech ekonomické krize 2008. Hlavním cílem bylo potvrzení argumentu, že Mechanismus působí na členské státy tzv. *deterenčním efektem*, tj. čím více sporů se v daném odvětví vyskytuje, tím menší bude ochota zavádět nové tarifní či netarifní bariéry. Druhým, ale neméně důležitým cílem práce, bylo potvrzení, že národní vlády v době světové hospodářské krize upřednostňovaly netarifní bariéry před těmi tarifními.

Pro testování obou hypotéz byla využita metoda regresní analýzy, respektive deskriptivní statistiky. V případě první hypotézy jsem vztah ověřoval pomocí dvou modelů regresních analýz; v obou případech byl počet sporů určen za nezávislou proměnnou, a naopak relativní změna tarifních a netarifních bariér za proměnnou závislou. V případě druhé hypotézy spočíval test v prosté deskripci trendů ve vývoji tarifních a netarifních bariér. Pro dodatečné ověření validity byl proveden test na bázi regresní analýzy, kdy jsem předpokládal, že mezi oběma druhy bariér bude existovat *kompensační efekt*.

Po empirickém testování se podařilo dokázat, že existuje negativní vztah mezi počtem sporů v daném odvětví, definovaném na základě harmonizovaného systému produktů, a procentuální změnou tarifních či netarifních bariér mezi obdobími 2002-2007 a 2008-2013. *Deterenční efekt* v případě DSM je v určité míře opravdu přítomný. V průběhu hospodářské recese také docházelo k nárůstům netarifních bariér, a naopak k poklesu průměrných sazeb bariér tarifních. Statistický vztah mezi poklesem tarifních bariér a nárůstem netarifních bariér ovšem nalezen nebyl.

Zvolená metodologie s sebou samozřejmě nese i úskalí a určité nedostatky. Tím prvním, a zároveň nejvýznamnějším, je nízký počet případů zkoumaných v regresní analýze. Pro statistické testování je počet případů $n < 20$ značně problematickým, zejména pro následné potvrzení statistické významnosti analýzy. Je rovněž důležité zmínit, že analýza se týkala jen mezinárodního obchodu s produkty, do úvahy jsem nebral služby ani duševní vlastnictví, což jsou oblasti, které jsou taktéž součástí smluvního základu WTO.

Téma protekcionismu za současné politické situace velmi důležitým tématem. V současné době dochází ke zpochybňování principů volného trhu, především pak ze strany Spojených států amerických, které byly po většinu času garantem nastavení principů mezinárodního obchodu. Dopadům obchodní politiky Trumpovy administrativy na vývoj liberalizace mezinárodního obchodu bych se rád věnoval i do budoucna.

Hlavní přínos výzkumu shledávám v pojetí vývoje protekcionistických tendencí ve vztahu k nástrojům, které má WTO k dispozici, konkrétně pak DSM. Další přidanou hodnotou práce je pak analýza změn tarifních a netarifních bariér na bázi produktových kategorií. Problematika by si v každém případě zasloužila komplexnější pohled na hlubší analýzu, především z důvodu výše jmenovaných metodologických nedostatků.

Summary

The principles and instruments of the WTO in the combat against protectionism are relatively limited, as are the instruments and principles of all intergovernmental organizations. This thesis offers a particular empirical assessment of the impact of the Dispute Settlement Mechanism on the global increase of protectionism in times of economic crisis 2008. The main objective was to confirm the statement that the Mechanism acts with the deterrent effect on the Member States, it means the more disputes in the sector, the lower willingness to introduce new tariff or non-tariff barriers. The second objective of the thesis was the confirmation that national governments preferred non-tariff barriers to the tariff barriers in the times of the global economic crisis in 2008.

Both hypotheses have been tested by using the regression analysis and descriptive statistics. In the case of the first hypothesis, I verified the relationship between the variables using two models of regression analysis; in both cases, the number of disputes was determined to be an independent variable, while the relative change of tariff and non-tariff barriers to a dependent variable. In the case of the second hypothesis, the test was simple to describe trends in the development of tariff and non-tariff barriers. For better validation of the hypothesis, I performed a test based on regression analysis, while I assumed that there would be a compensatory effect between the two types of barriers.

After empirical testing, I was able to prove that there is a negative relationship between the number of disputes in the sector (defined on the basis of a harmonized product system) and the percentage change in tariff or non-tariff barriers between 2002-2007 and 2008-2013. The deterrent effect in the case of DSM is to some extent really present. During the economic recession, non-tariff barriers have increased, while the average rate of barrier tariffs has declined. However, the statistical relationship between the decrease in tariff barriers and the increase in non-tariff barriers was not found.

There are several methodological difficulties in the thesis. The first and also the most serious one is the low number of cases used in the regression analysis. For the statistical testing, the number of cases $n < 20$ is particularly problematic, especially for subsequent confirmation of the statistical significance of the analysis. It is also important to mention that the analysis concerned international trade in products only, I did not take up services or intellectual property, which are also part of the WTO's legal basis.

The protectionism is a relatively important issue in the current political situation. Nowadays, the free market principles have been questioned, especially by the United States of America, which have been the guarantor of international trade principles for most of the time. I would like to devote to the impact of the Trump's trade policy on the development of the international trade liberalization in the future.

The main contribution of the research is the concept of protectionist tendencies related to the WTO instruments, namely the DSM. Another added value is the analysis of changes in tariff and non-tariff barriers based on product categories. In any case, the topic would deserve a more comprehensive view of a deeper analysis, particularly due to the mentioned methodological shortcomings above.

Použitá literatura

ANDERSON, James E. a J. Peter NEARY, 1994. Measuring the Restrictiveness of Trade Policy. *The World Bank Economic Review* [online]. 8(2), s. 151–169 [cit. 2018-07-05]. ISSN 0258-6770. Dostupné z: doi:10.1093/wber/8.2.151.

ANDERSON, James E. a J. Peter NEARY, 2005. *Measuring the Restrictiveness of International Trade Policy*. MA. ISBN 978-0-262-01220-1.

APPELBAUM, Eileen, and Rosemary BATT, 2014. The Effects of the Financial Crisis, 2008 to 2012. In: *Private Equity at Work: When Wall Street Manages Main Street*. [online]. Russell Sage Foundation, 2014. s. 93-126 [cit. 2018-06-20]. ISBN 978-1-61044-818-5. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.7758/9781610448185.9>.

BACCINI, Leonardo a Soo Yeon KIM, 2012. Preventing protectionism: International institutions and trade policy. *The Review of International Organizations* [online]. 5. 2., roč. 7, č. 4, s. 369–398 [cit. 2018-06-12]. ISSN 1559-7431, 1559-744X. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/45573/>.

BHAGWATI, Jagdish N., 1988. *Protectionism*. MIT Press. ISBN 978-0-262-52150-5.

BHAGWATI, Jagdish N., Arvind PANAGARIYA a T. N. SRINIVASAN, 1998. *Lectures on International Trade*. MIT Press. ISBN 978-0-262-52247-2.

DAVIS, Christina L., 2011. *Why Adjudicate? Enforcing Trade Rules in the WTO*. Princeton University Press. ISBN 978-1-4008-4251-3.

DREZNER, Daniel W., 2015. *The System Worked: How the World Stopped Another Great Depression*. Oxford University Press. ISBN 978-0-19-026339-3.

EICHER, Theo, John H. MUTTI a Michelle H. TURNOVSKY, 2009. *International Economics*. Routledge. ISBN 978-1-135-97967-6.

GATT, 1947. *The General Agreement on Tariffs and Trade* [online]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47.pdf

GOLDSTEIN, Judith a Lisa L. MARTIN, 2000. Legalization, Trade Liberalization, and Domestic Politics: A Cautionary Note. *International Organization* [online]. 54(3), s. 603–632 [cit. 2018-07-10]. ISSN 1531-5088, 0020-8183. Dostupné z: doi:10.1162/002081800551226.

GRIECO, Joseph M., 1988. Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism. *International Organization* [online]. 42(3), s. 485–507. ISSN 1531-5088, 0020-8183. Dostupné z: doi:10.1017/S0020818300027715.

KARLAS, Jan, 2007. Současné teorie mezinárodních institucí. *Mezinárodní vztahy*. 42(1), s. 66–85. ISSN 2570-9429.

KARLAS, Jan, 2008. *Forma mezinárodních institucí: teoretická analýza*. Karolinum. ISBN 978-80-246-1433-5.

KARLAS, Jan, 2015. *Mezinárodní organizace: systémy spolupráce mezi státy*. Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-179-4.

KARLAS, Jan a Michal PARÍZEK., 2016. Aktivita členských států WTO v Mechanismu přezkoumávání obchodní politiky. *Mezinárodní vztahy*. 51(2), s. 30–49. ISSN 0323-1844.

KEOHANE, Robert O., 1984. *After hegemony: cooperation and discord in the world political economy*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 9780691122489.

KEOHANE, Robert O., 2011. Neoliberal institutionalism. *Security Studies: A Reader* [online]. s. 157-164 [cit. 2017-07-02]. ISBN 978-1-134-34163-4. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780203422144>.

MEIER, Kenneth J., Jeffrey L. BRUDNEY a John BOHTE, 2011. *Applied Statistics for Public and Nonprofit Administration*. 8 edition. Australia. Boston, MA: Cengage Learning. ISBN 978-1-111-34280-7.

MILNER, Helen V., 1989. *Resisting Protectionism: Global Industries and the Politics of International Trade*. Princeton University Press. ISBN 978-0-691-01074-8.

MILNER, Helen V., International Trade. In: CARLSNAES, Walter, Thomas RISSE-KAPPEN, Thomas RISSE a Beth A. SIMMONS, 2013. *Handbook of International Relations*. Second edition. SAGE. s. 720–745. ISBN 978-0-7619-6305-9.

NARLIKAR, Amrita, Martin DAUNTON a Robert M. STERN, 2012. *The Oxford Handbook on The World Trade Organization*. OUP Oxford. ISBN 978-0-19-162844-3.

STEIN, Arthur A.. Neoliberal Institutionalism. In: REUS-SMIT, Christian a Duncan SNIDAL, 2008. *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford University Press. s. 220–221. ISBN 978-0-19-155129-1.

SURANOVIC, S., 2010. *Policy and Theory of International Finance*. Flat World Knowledge.

UN Trade Statistics, 2016. HS 2002 Classification by Section. *UN Trade Statistics* [online]. [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: <https://unstats.un.org/unsd/tradekb/Knowledgebase/50043/HS-2002-Classification-by-Section>.

USITC, c2018. Harmonized Tariff Schedule (2018 HTSA Revision 7). United States International Trade Commission [online]. [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: <https://hts.usitc.gov/>.

WTO, 1994. Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization. *World Trade Organization Legal Texts* [online]. [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm.

WTO, c2018. Non-tariffs barriers by products *Integrated Trade Intelligence Portal (I-TIP)* [online]. [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: <http://i-tip.wto.org/goods/Forms/ProductViewNew.aspx?data=default>.

WB, c2018. Product exports and imports by country. *World Integrated Trade Solution* [online]. [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/Year/2016/TradeFlow/EXPIMP/Partner/WLD/Product/All-Groups>

WTO, c2018. Index of disputes issues. *World Trade Organization* [online]. [cit. 2018-06-02]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm.

WTO, 2009. WTO sees 9% global trade decline in 2009 as recession strikes. *World Trade Organization* [online], [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/news_e/pres09_e/pr554_e.htm.

UN, 2008. Declaration of the G20 Summit on Financial Markets and the World Economy [online]. [cit. 2018-07-01]. Dostupné z: <http://www.un.org/ga/president/63/commission/declarationG20.pdf>.

WTO, c2018. Trade Policy Review Mechanism (TPRM). *World Trade Organization* [online], [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/29-tprm_e.htm.

Teze závěrečné bakalářské práce

Katedra mezinárodních vztahů IPS FSV UK

Úvod

Světová obchodní organizace hraje na poli mezinárodních ekonomických vztahů (zejména tedy mezinárodního obchodu) velmi významnou roli. Jedním z klíčových cílů WTO, stejně jako jejího předchůdce GATT, je posilování liberalizace trhu a zabraňování protekcionismu. V mé práci se pokusím popsat roli WTO v období nedávné světové ekonomické krize, která vypukla roku 2007. Světová obchodní organizace musela tehdy čelit jedné z největších výzev od jejího založení. Hrozilo totiž, že by se svět mohl ponořit do spirály protekcionismu. Rád bych se podrobněji podíval, jak přesně Světová obchodní organizace proti nárůstu protekcionismu bojuje.

Časové vymezení problematiky se pohybuje v rozmezí let 2007-2013, tedy v období, kdy byla světová ekonomická krize nejsilnější. Téma práce spadá do oboru mezinárodních vztahů, konkrétně do studia fungování mezinárodních institucí a organizací.

Cíle výzkumného projektu

Hlavní výzkumná otázka celé práce bude následující: Bojuje WTO pomocí svých nástrojů, konkrétně pak pomocí Mechanismu řešení sporů (DSM), proti protekcionismu účinně? S první částí výzkumu se pojí i dvě základní hypotézy.

Hypotéza 1: WTO je v boji proti protekcionismu pomocí Mechanismu řešení sporů úspěšná.

Podhypotéza: Odvětví, kde se odehrává více sporů, jsou k nárůstu protekcionismu náchylné méně.

Abych mohl řádně posoudit úspěšnost Mechanismu řešení sporů v boji proti protekcionismu, budu muset analyzovat jednotlivá odvětví a celkový počet sporů v nich. To je hlavní důvod, proč je pro ověření hlavní hypotézy nutná platnost podhypotézy.

Hypotéza 2: Během světové ekonomické krize státy upřednostňovaly netarifní bariéry trhu před tarifními.

V druhé části výzkumu bych se velmi okrajově dotkl taktéž problematiky dvou základních složek protekcionismu – tarifních a netarifních bariér. Z důvodu menší transparentnosti netarifních bariér se domnívám, že je státy během světové ekonomické krize upřednostňovaly.

Současný stav poznání

Jedním z hlavních cílů mezinárodních ekonomických organizací je zabránění protekcionismu. Zejména od sedmdesátých let minulého století začaly státy více prosazovat politiky volného obchodu (Milner, 2012). Důsledkem většího zapojení států do ekonomických organizací by mělo dle Milner a mnoha dalších politicko-ekonomických teorií dojít k poklesu protekcionistické politiky. Mezinárodní ekonomické instituce mají několik nástrojů, jak protekcionismu bránit. Robert Keohane spatřuje klíčovou roli mezinárodních ekonomických institucí v informativní funkci, díky které monitoruje trh a ekonomické chování aktérů (Baccini a Kim, 2012). Jednotlivé státy se do ekonomických mezinárodních organizací zapojují za účelem zisku (Haerens, 2010), za tímto účelem se děje i snižování bariér mezinárodního obchodu, neboť díky tomu dochází k posilování exportu. Z toho vyplývají i tři hlavní cíle WTO: snižování celních tarifů zejména v zemědělském a průmyslovém sektoru, omezování netarifních překážek obchodu a vytváření pravidel pro oblast služeb a duševního vlastnictví (Karlás, 2015).

Problém ekonomické krize spočívá v tom, že aktéři mívají v oblasti mezinárodního obchodu silnější protekcionistické tendence než v období konjunktury. Většina států považuje roli mezinárodních ekonomických organizací během ekonomických krizí za stěžejní. Právě v obdobích ekonomické recese se naplno ukáže efektivita nástrojů organizace.

Mimo Mechanismu pro posuzování obchodní politiky (TPRM – Trade Policy Review Mechanism) budu zkoumat zejména dvě základní oblasti, které se zabraňováním protekcionismu souvisí, a sice právní rámec organizace a řešení sporů v rámci WTO. Právní rámec obsahuje tři základní složky. První složkou jsou multilaterální dohody, druhou pak zvláštní dohody a přílohy, které se týkají jednotlivých sektorů, a konečně třetí a nejobsáhlejší složkou jsou soupisy závazku jednotlivých členských států (Karlás, 2015). Pokud je členskými státy nalezeno sporné opatření, které porušuje závazky WTO, pak nastupuje Mechanismus

řešení sporů (DSM – Dispute Settlement Mechanism). Světová obchodní organizace posiluje komunikaci a transparentnost v obchodním systému a pomáhá řešit spory ještě předtím, než dosáhnou formální roviny (Haerens, 2010). Právě Mechanismus řešení sporů je předmětem mého výzkumu.

Otázka tarifních a netarifních bariér trhu je momentálně také silně aktuální. Zatímco u tarifních sazeb můžeme pozorovat klesající tendenci, zejména kvůli jejich snadné ověřitelnosti, netarifní bariéry jsou na vzestupu a mnohdy dosahují až několikanásobku ekvivalentu tarifních sazeb (Milner 2012). Mezi nejčastější netarifní bariéry patří kvantitativní omezení, administrativní překážky, subvence a investiční opatření, dočasné překážky obchodu a technické bariéry (Karlas, 2015).

Teoretický rámec

V mé práci bych rád vycházel z teorie neoliberalního institucionalismu. Koncept neoliberalního institucionalismu představil zejména Robert O. Keohane ve svém díle *After Hegemony* (Keohane, 1984). Dle neoliberalně institucionální teorie je hlavním aktérem mezinárodních vztahů stát, který se dle zásad racionálního egoismu snaží, aby mu jeho jednání na poli mezinárodních vztahů přineslo pokud možno co největší užitek. (Karlas, 2015) V duchu liberalismu počítá i tato teorie s tvrzením, že v mezinárodních vztazích může v dlouhodobé perspektivě převažovat spolupráce nad konfliktem.

Existence společných (či vzájemných) zájmů států vede k tomu, že státy vytvářejí mezinárodní instituce (Keohane, 1984). Mezinárodní instituce má být jakýmsi mediátorem v ekonomických a politických otázkách, měly by posilovat spolupráci a důvěru mezi státy. Právě důvěra (případně transparentnost) je taktéž brána jako jeden z hlavních cílů mezinárodních institucí a prostředek pro dosažení spolupráce v dlouhodobé perspektivě (Baccini, 2012).

Konceptuální rámec

V první řadě bych si rád konceptualizoval samotný protekcionismus, jelikož tento koncept se bude vyskytovat v celém rozsahu práce. Protekcionismus budu vnímat jako soubor tarifních a netarifních opatření. Oproti tarifní složce, kterou je možné vyjádřit procentuálně, je ta netarifní mírně složitější. Budu primárně počítat s pěti základními složkami, které jsem již výše popsal

– kvantitativní omezení, administrativní překážky, subvence a investiční opatření, dočasné překážky obchodu a technické bariéry (Karlas, 2015).

Pod konceptem nástrojů Světové obchodní organizace proti protekcionismu rozumím zejména řešení sporů v rámci WTO, právní rámec a Mechanismus pro posuzování obchodní politiky (TPRM), přičemž aktivně chci analyzovat jen první z nich, tedy Mechanismus řešení sporů.

Metodologický rámec a operacionalizace pojmů

Pro obě části výzkumu předpokládám využití převážně metod deskriptivní statistiky. V otázce řešení sporů budu analyzovat čistě počet sporů v jednotlivých odvětví všech států WTO v době světové ekonomické krize, přičemž budu předpokládat, že pokud bylo sporů více, nárůst protekcionismu by měl být nižší. Úspěšnost nástrojů proti protekcionismu zhodnotím na základě zvolené podhypotézy. Pokud se prokáže nižší nárůst protekcionismu u odvětví, kde je účinnost mechanismu silnější, budu předpokládat, že hypotézu je možné potvrdit.

U druhé hypotézy, která pojednává o upřednostňování netarifních bariér před tarifními, vyvstává poměrně silný metodologický problém, a sice jak srovnat kvantitativní tarifní bariéry s kvalitativními netarifními. Budu tedy předpokládat, že zatímco v rozmezí let 2007-2013 nebyla zaznamenána změna v nárůstu tarifních sazeb oproti letům minulým, tak naopak netarifní bariéry se během ekonomické krize v porovnání s předešlými léty početně navýšily.

Kvantitativní data, která mi poslouží k analýze účinnosti Mechanismu řešení sporů, budu čerpat přímo z webové stránky WTO (www.wto.org). Kompletně celý DSM je zde dobře zpracován. Kvantitativní data ohledně protekcionismu (tj. jak tarifních tak netarifních bariér) budu čerpat zejména z veřejných databází WTO, OECD a GAT (Global Trade Alert), což je monitorování politik, které ovlivňují mezinárodní obchod. Menší úskalí posledního jmenovaného zdroje je jeho menší důvěryhodnost oproti statistikám WTO a OECD, z toho důvodu bych z něj rád čerpal jen okrajově.

Předběžný seznam literatury

BACCINI, Leonardo a Soo Yeon KIM, 2012. Preventing protectionism: International institutions and trade policy. *The Review of International Organizations* [online]. 5. 2., roč. 7, č. 4, s. 369–398. ISSN 1559-7431, 1559-744X.

- BHAGWATI, Jagdish N., 1989. Protectionism. MIT Press. ISBN 978-0-262-52150-5.
- CARLSNAES, Walter, Thomas RISSE a Beth A. SIMMONS, 2012. Handbook of International Relations. SAGE. ISBN 978-1-4462-6503-1.
- DRULÁK, Petr, 2008. Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Portál. ISBN 978-80-7367-385-7.
- HAERENS, Margaret, ed., 2010. The World Trade Organization. Detroit: Greenhaven Press/gale, Cengage Learning. Opposing viewpoints. ISBN 978-0-7377-4785-0.
- HOEKMAN, Bernard M. a Michel M. KOSTECKI, 2009. The political economy of the world trading system: the WTO and beyond. 3rd ed. Oxford ; New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-955377-8.
- KARLAS, Jan, 2015. Mezinárodní organizace: Systémy spolupráce mezi státy. Praha: SLON. ISBN: 978-80-7419-179-4
- KEE, Hiau Looi, Marcelo OLARREAGA a Alessandro NICITA, 2006. Estimating Trade Restrictiveness Indices. World Bank Publications.
- NARLIKAR, Amrita, M. J. DAUNTON a Robert M. STERN, ed., 2014. The Oxford handbook on the World Trade Organization. 1st pbk. pub. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-871477-4.
- VANGRASSTEK, Craig, 2013. The History and Future of the World Trade Organization. World Trade Organization. ISBN 978-92-870-3871-5.